

Summary

Az előző számunkban egy nagy nemzedék (Heller Ágnes, Konrád György, Ungvári Tamás) elmenetelét sirattuk el. Még most sem tértünk magunkhoz. Friss hiányuk villámfénnyel mutatott rá a magyar zsidó történelem két elemére: a holokausztot és a Rákosi–Kádár-kort megélt nemzedék teljesítménye olyan értékeket hozott létre, amelyek vetekednek a 19. század végétől a holokausztig tartó kurta, de annál gazdagabb magyar zsidó aranykorával. Feltehetőleg azért, mert e nemzedék hosszú élettel megáldott képviselői még a holokauszt előtti teljes magyar zsidóság életében szocializálódtak, s majd utána részt vettek a kommunista és szocialista eszmék valóra váltásában is, hogy ezeket a keserű tapasztalataikat a legkülönbözőbb műfajú (élet)műveikbe emelhessék. Ezt a csak most, a hiányuk révén kibontakozó megvilágosodást dermesztően lehűti egy másik felismerés: ennek a több rendszert túlélő nemzedéknek nincs folytatása. Mert nem lehet. A holokauszt tapasztalata után nincs olyan tudás, élmény, társadalmi cél és főleg nincs olyan szerves zsidó közösség, amelyből új, hasonló értékek virágozhatnak ki. Mert nem következett be társadalmi szinten egy új korszaknak kibontakozást kínáló interakció magyarok és zsidók között, ama közös – elkövetők és áldozatok közötti – gyászmunka hiánya okán. Erre a „holokausztból kultúrát” alkotó lehetőségre az utolsó, elkeseredett üzenet és felhívás volt Kertész Imre Nobel-díja.

Az író idén lett volna kilencvenéves, sírköve is erre az évfordulóra készült el. Ez alkalomból tisztelegtünk – oly bántóan kevesen – emléke előtt. (Kertész Imre művének bemutatása a *Múlt és Jövő*nek első száma óta folyamatos feladata volt Imre életében, s az marad túlvilági életében is.)

Az író életének utolsó szakaszában Hafner Zoltán segítette barátként és szerkesztőként írói munkájában – s utóéletében is folytatja ezt a hivatását. Neki köszönhetjük a ritka fotóösszeállítást és naplójegyzeteket, amelyek az író ismeretlen életét követik végig, bemutatva első felesége, Vas Albina még ismeretlenebb arcéleit is. Sírkőavató-beszéde mélyen és a legközvetlenebb tanú pozíciójából ábrázolja Kertész Imre alkotói énjét. Az összeállítást Kőbányai János két, 2002-ből, a Nobel-díj öröm-bombáját közvetlenül „lereagáló”, s ezért ma már dokumentumértékű újságcikkével egészítettük ki.

Heller Ágnes hiányából nehéz kikerülni. S az igazat megvallva, nem is akarunk. Kelemen Gábor – akit Heller Ágnes egyik utolsó levelében művei legjobb ismerőjének nevezett – a nagy filozófus halála utáni döbbenet diskurzusát elemzi. Heller Ágnes élete legrégebbi barátja, Hirschman Niszan, a vele és Hermann Istvánnal töltött sorsdöntő éveket (1946–1949) idézi fel a cionista mozgalomban. Visszaemlékezése egy magyar zsidó nemzedékre is érvényes mozzanat ritka dokumentuma: a cionistákból hogyan váltak – igen könnyen – kommunistákká.

Ebben a számunkban két kiváló német zsidó gondolkodót ismerhetünk meg Weiss János és Huszár Ágnes jóvoltából. (Akiknek a szerepe jóval több, mint a fordítóké.) Micha Brumlik Franz Rosenzweig és Emmanuel Lévinas filozófiájának kontinuus elemeit elemzi. Götz Aly esszéje a holokausztnak azt a mozzanatát vizsgálja, hogy a zsidók gyilkolása mennyire volt rablógylósság is egyben, mennyire vettek ebben részt – gazdasági szempontból – a német nép széles rétegei is. Dési János történelmi szociográfiája a magyar–zsidó viszonyt a magyar történelemben – a Horthy-korszak utolsó évtizedétől a rendszerváltásig – két regényhősön keresztül ábrázolja. (Igen, „regényhősök” ők, mert ilyet csak valódi fikció találhat ki.) A zsidó (a munkaszolgálatot

és a szovjet hadifogságot is elszenvedő) Szabó László és az antiszemita Barcza Gedeon sakk mesterek furcsa barátságában és valóban gyümölcsöző egyműködésével a Kádár-rendszer alatt olyan bonyolult viszonyrendszert ábrázol, amit a történelemtudomány nem tud megragadni, csak az irodalom. Szegő Ágnes a ma egyre divatosabb zsidó családfakutatást mutatja be a legmodernebb géntechnológiák fényében. Füleki Gábor Örkény István egyperces novelláinak groteszk világát a 20. századi elidegenedés szempontjából vizsgálja. Gera Judit Joseph Pearce belgiumi flamand írókat mutatja be, akinek *Vaterland* című regénye fordításából egy fejezetet adunk közre. Péntek Orsolya könyvszemléjébe két film ismertetését illesztette, az egyik egy Nádas Péterről szóló portréfilm (*Gerócs Péter: Természetes ellenfény*), a másik pedig Tóth Barnabás *Akik maradtak* című új magyar filmje, amelyet Oscar-díjra is neveztek. De szép is lenne, ha megnyerné ezt a díjat, mint a *Saul fia* – új szempontjai és filmnyelve, s persze a kitűnő színészi játék révén kiérdemelné ezt a nemzetközi figyelmet. S a magyar társadalomnak szóló figyelmeztetés is lehetne, hogy a holokauszttal – Kertész Imre meglátása szerint – egy dolgot lehet tenni: kultúrává emelni. Az, hogy ilyen filmek születnek és sikerre is jutnak, némi reményt nyújtanak a magyar társadalomról, amelyet sajnos teljesen eltakar a politika ködfüggönye. Biztató jelzés, nem úgy, mint a pápai zsidók emlékezetéről szóló kiállítás bírósági kollaborációval történt elszabotálása, amiről Huszár Ágnes szomorú írása szól, vagy a Horthy budapesti bevonulását ünneplő tüntetés – és szobra ideiglenes megjelenése a Gellért téren –, amelyet Kőbányai János képriportja dokumentál.